

MORFOLOOGIA

Õpetusi eestlaste eesnimede käänajale

Argo Mund

Artikkel pakub tuge neile, kellel on tarvis käänata eesti eesnimesid. Nimenäited on pärit eesti keele instituudi keelenõuandele laekunud telefoni- ja meiliküsimuste hulgast.

Eesti perekonnanimede käänamise kohta on grammatikais ja käsiraamatuis antud rohkesti õpetusi¹. Eesnimede kohta on näpunäiteid napimalt, need piirduvad enamasti mõne nime loetlemisega, nt on Johannes Valgma ja Nikolai Rimmel omaaegses käsiraamatuis õpetanud, et *Vello* käändub nagu *tubli*, *Tõnis* nagu *katus*, *Peeter* nagu *number*, *Toomas* nagu *hammas*, *Heldur* nagu *õpik*, *Juta* nagu *tubli*². Praeguses „Eesti keele käsiraamatuis“ on öeldud, et isikunimed kuuluvad enamasti avatud muuttüüpidesse³, sh käändub avatud tüübi järgi ka osa niisuguseid eesnimesid, millele vastavad suletud muuttüüpidesse kuuluvad sõnad⁴, nt *Laine*, *Luule*, *Ilme*, *Valve*

¹ Vt nt E. Kindlam, *Meie igapäevane keel*. Tema hoolet ja seadet. Tallinn: Valgus, 1976, lk 118–140; M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, *Eesti keele käsiraamat*. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 342–345. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>; M. Raadik, *Väikesed tarbetekstid*. Käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014, lk 69–82.

² J. Valgma, N. Rimmel, *Eesti keele grammatika*. Käsiraamat. Tallinn: Valgus, 1968, lk 87.

³ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, *Eesti keele käsiraamat*, lk 342.

⁴ Sealsamas, lk 345.

jts nimede vormid on astmevahelduseta, mitte tugevneva välte-
vaheldusega nagu sõnad *laine, luule, ilme, valve*.

Varasemate käänamisviiside otsinguil on abi Ferdinand Johann
Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatust⁵ ja Andrus Saareste mõiste-
lisest sõnaraamatust⁶.

Vaadeldgem nüüd eesnimised probleemsete rühmade kaupa.

Hedvig, Janek

Tüüpilisimaid küsimusi käib selle kohta, millise täishäälikuga
lõpeb nime omastav ehk milline on **tüvevokaal**. Selle vastu on näi-
teks huvi tuntud järgmiste nimede puhul: **Edvig** : *Edvigi* = *Edvigu*,
Hedvig : *Hedvigi* = *Hedvigu*, **Janek** : *Janeki* = *Janeku*, **Jarek** :
Jareki = *Jareku*, **Marek** : *Mareki* = *Mareku*, **Mirek** : *Mireki* =
Mireku. Need, kelle lapsepõlve on kuulunud Poola filmid, eelista-
vad *ek-lõpuga* nimesid käänata harilikult *i-ga*, noorema põlvkonna
puhul ei ole ka *-u* midagi tavatut.

Üldkeele sõnaga *helin* kattub käänamine **Helin** : *Helina*. Ilm-
selt on võimalik ka *Helin* : *Helini*, kui on soov hoida see käänamine
lahus nime *Helina* käänamisest.

Aet, Rait, Laur

Tüvevokaali on küsitud ka astmevahelduslikel nimedel, kus
avaldub kirjas sulghääliku muutus. Niisugused nimed on **Aet** :
Aeda : *Aeta* = *Aedi* : *Aeti* = *Aedu* : *Aetu* (Wiedemanni ja Saareste
järgi on omastav *Aede*), **Kait** : *Kaidu* : *Kaitu* = *Kaidi* : *Kaiti*, **Keit** :
Keidu : *Keitu* = *Keidi* : *Keiti*, **Koit** : *Koidu* : *Koitu* = *Koidi* : *Koiti*,
Kärt : *Kärdi* : *Kärti* = *Kärdu* : *Kärtu* (Wiedemanni järgi käändub
mehenimi *Kärt* : *Kärdi* ja naisenimi *Kärt* : *Kärdu*, Saareste sõna-
raamatus on antud üksnes tüvevokaal *-u*), **Rait** : *Raidi* : *Raiti* =
Raidu : *Raitu* = *Raida* : *Raita* (Saarestel ainult *u-ga* käänamine),
Reet : *Reeda* : *Reeta* = *Reedu* : *Reetu* (ka Wiedemannil on *a-line* ja
u-line käänamine, Saarestel üksnes *a-ga*).

⁵ F. J. Wiedemann, Eesti-saksa sõnaraamat. Estnisch-deutsches Wörterbuch.
Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn:
Valgus, 1973, esmatrükk 1869.

⁶ A. Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat I. Stockholm: Vaba Eesti, 1958.

Küllap on nii mõnelgi juhul tekkinud käänajal hirm homonüümia ees, nt mehenimedega *Kait* ja *Koit* omastavad *Kaidi* ja *Koidu* langevad kokku naisenimedega. Loodetavasti annab kontekst selguse, kas on mõeldud meest või naist.

Päringute hulgast leiab ka muid astmevahelduslikke nimesid, mille puhul on küsimuse põhjustaja olnud tüvevokaal, aga nende erinevus eelmisest näitereast on, et III ja II välte vaheldus kirjapildist välja ei paista: *Ann* : *Anni* : *Anni* = *Anne* : *Anne*, *Eed* : *Eedi* : *Eedi* = *Eedu* : *Eedu* (*u*-tüvelisena on seda nime käänanud nt Mari Saat romaanis „Võlu ja vaim“, sama tüvevokaal on ka Saareste sõnaraamatus), *Kair* : *Kairi* : *Kairi* = *Kairu* : *Kairu*, *Leen* : *Leeni* : *Leeni* = *Leenu* : *Leenu*, *Liis* : *Liisi* : *Liisi* = *Liisu* : *Liisu* (Saarestel tüvevokaal *-u*), *Riin* : *Riini* : *Riini* = *Riinu* : *Riinu* (Wiedemannil *Riin* : *Riina*), *Triin* : *Triini* : *Triini* = *Triinu* : *Triinu*.

Vastukaaluks rööpvormirohkusele olgu toodud ka mõni nimi, kus on ainult üks tüvevokaal: *Karl* : *Karli* : *Karli* (vrd *Karli* : *Karli* : *Karlit*), *Laas* : *Laasi* : *Laasi*, *Laur* : *Lauri* : *Lauri* (vrd *Lauri* : *Lauri* : *Laurit*), *Mall* : *Malle* : *Malle* (vrd *Malle* : *Malle* : *Mallet*), *Prits* : *Pritsu* : *Pritsu*. Neist esimest on käänatud ka *a*-ga (*Karl* : *Karla*), aga see kisub argikeele kanti.

Pille-Riin, Mariliis

Kõhklus on tekitanud sidekriipsuga nimede *Hanna-Leen*, *Maarja-Liis* ja *Pille-Riin* ning kokkukirjutatud nimede *Mariliis* ja *Mariann* käänamine. Neid sobib muuta nagu nimesid *Leen*, *Liis*, *Riin* ja *Ann*. Käänamisviisi valiku teevad keelekasutaja ja nimekandja ise.

Anett, Jaak, Margaret, Sten

Astmevahelduslikel eesti nimedel oleme soovitanud ära hoida *tank*-tüüpi käänamise (kus omastava välde nõrgeneb küll häälduses, ent kirjapildis see ei avaldu: *tank* : *tanki* : *tanki*), seega *Anett* : *Aneti* : *Anetti* (mitte *Anett* : *Anetti* : *Anetti*), *Hepp* : *Hepu* : *Heppu* (nagu *Epp* : *Epu* : *Eppu*), *Rutt* : *Ruti* : *Rutti*, *Britt* : *Briti* : *Britti*; *Art* : *Ardi* : *Arti*, *Hart* : *Hardi* : *Harti*, *Gert* : *Gerdi* : *Gerti*, *Mart* : *Mardi* : *Marti*, *Märt* : *Märdi* : *Märti*, *Pent* : *Pendi* : *Penti*; *Jaak* : *Jaagu* : *Jaaku*, *Priit* : *Priidu* : *Priitu*.

Nimede *Frank* ja *Mark* puhul tuleb jälgida, kas nime kandja on eesti mees või välismaalane. Ühel juhul avaldub astmevaheldus kirjas, teisel juhul mitte, seega eestlane *Frank* : *Frangi* : *Franki*, aga välismaalane *Frank* : *Franki* : *Franki*; eestlane *Mark* : *Margi* : *Marki* (Wiedemannil *Mark* : *Margu*), aga välismaalane *Mark* : *Marki* : *Marki*.

taburet-tüüpi nimede käänamise puhul tuleb silmas pidada, et omastavas on üks ja osastavas kaks *t*-d: nagu *taburet* : *tabureti* : *taburetti*, nii ka *Elišabet* : *Elišabeti* : *Elišabetti*, *Liisbet* : *Liisbeti* : *Liisbetti*, *Margaret* : *Margareti* : *Margaretti*.

Nõrgeneva astmevaheldusega on veel *Georg* : *Georgi* : *Georgi* (vrd *Georgi* : *Georgi* : *Georgit*).

Nimed *Sten*, *Sven*, *Tom* jts käänduvad nagu Poola tiitel *pan*, kirjas on igal pool üks kaashäälik: *pan* : *pani* : *pani*, *Sten* : *Steni* : *Steni*, *Sven* : *Sveni* : *Sveni*, *Tom* : *Tomi* : *Tomi*.

On ka küsitud, kuidas suhtuda sellesse, kui nimesid *Märt* ja *Sten* käänatakse *u*-tüvelisena: *Märdu*, *Stenu* (nii on olnud näiteks 1995. aastal ühes lasteaias, kust on keelenõuandlasse helistatud). Nende vormide kasutamisel tuleb arvestada, et nad on hellitleva varjundiga (nagu *poisu* ja *naisu*).

Arvet, Sigrít, Juhan

Astmevahelduseta nimede hulgas, mille vormide vastu on huvi tuntud, on palju *t*-lõpulisid: *Arvet* : *Arveti* : *Arvetit* (vrd *Arved* : *Arvedi* : *Arvedit*), *Elvert* : *Elverti* : *Elvertit*, *Helmut* : *Helmuti* : *Helmutit*, *Herbert* : *Herberti* : *Herbertit*, *Lembit* : *Lembitu* : *Lembitut*, *Marit* : *Mariti* : *Maritit*, *Sigrít* : *Sigríti* : *Sigrítit* (vrd *Sigríd* : *Sigrídi* : *Sigrídit*). Keelekasutajal on tekkinud kahtlus, kas lõpu-*t* käänamisel nõrgeneb või mitte.

Veel on päritud järgmisi nimesid: *Juhan* : *Juhani* : *Juhanit*, *Margus* : *Marguse* : *Margust* (Wiedemannil ka *Margus* : *Margusa*), *Maris* : *Marise* : *Marist* (Wiedemannil kaks omastavat: *Marise* = *Marikse*), *Andreas* : *Andreas* : *Andreas*. Küsijaile on olnud tarvis meelde tuletada, et ülakoma nende nimede puhul ei pruugita: (*lei-name*) *Juhanit*, *Marist*.

Tõnu, Ene

pesa-tüüpi eesnimede puhul on olnud kahtlus, kas osastavas on lubatud *t*-lõpp või peab nimi jääma lõputa. Aja jooksul on grammatikad esitanud eri seisukohti⁷, kõige värskema eesti keele käsiraamatu järgi on aktsepteeritud mõlemad võimalused⁸: nimetava ja omastava käändega homonüümne ning ka vormiaredam *t*-lõpuga kuju, seega *Ago* : os *Ago* = *Agot*, *Anu* : os *Anu* = *Anut*, *Jüri* : os *Jüri* = *Jürit*, *Mari* : os *Mari* = *Marit*, *Riho* : os *Riho* = *Rihot*, *Tõnu* : os *Tõnu* = *Tõnut*, *Ülo* : os *Ülo* = *Ülot*.

Komistuskoht on olnud nimi *Ene*. Astmevahelduseta esmavälte- lised kahesilbilised sõnad, mille algvormi lõpus on *-e*, ei ole *pesa*-, vaid *pere*-tüüpi. Need saavad keeleajaloolistel põhjustel osastavas lõpu *-t*: *peret*, *kõnet*, *imet*⁹. See on aga paljudele suur uudis ning nii käänavad nad ka sama tüüpi nimesid kahjuks valesti. Osastavas on õige vorm (*kohtasin*) *Enet*. Teisi sama tüüpi nimesid on nt *Ege*, *Eve*, *Age*, *Hele* ja *Ele*, osastavas *Eget*, *Evet*, *Aget*, *Helet* ja *Elet*.

Mihkel, Mirtel

Astmevahelduseta nimede küsimustele annab tooni keeletarvi- tajate nõutus, kas käänata nimetavas kolmandaväلتelisi kahesilbi- lisi *er-* ja *el-*lõpulisi nimesid *number-* või *korter-*tüübi järgi. Samu kõhklusi on nõusoojail olnud ka üld- ja oskuskeele sõnade kohta¹⁰. Eesnimede puhul võib järgida sama seaduspära mida üld- ja oskus- keele sõnade puhul: vanemaid nimesid käänata *number-*tüübi järgi (*e* kaob), uuemaid nimesid *korter-*tüübi järgi (*e* jääb alles).¹¹

⁷ Ülevaade nende kohta vt **T. Erelt**, *Jüri(t)* ja *Türi(t)*. – T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, Keelenõuanne soovitab. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1996, lk 53–55.

⁸ **M. Erelt**, **T. Erelt**, **K. Ross**, Eesti keele käsiraamat, lk 312, 343.

⁹ **T. Erelt**, Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske? – T. Erelt, M. Erelt, M. Raadik, T. Leemets, S. Mäearu, Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 54.

¹⁰ Sealsamas, lk 57–58.

¹¹ Kui *Aksel*, *Pärtel*, *Sander* ja *Valter* esinevad perekonnanimedena, on lubatud kaks käänamist, vt isikunimeandmebaasis <http://keeleabi.eki.ee/isikunimed/index.php> nimed *Pärtel* ja *Sander*.

Nii on *number*-tüüpi järgmised eesnimed: *Aksel* : *Aksli* : *Akslit*, *Aleksander* : *Aleksandri* : *Aleksandrit*, *Endel* : *Endli* : *Endlit*, *Kaarel* : *Kaarli* : *Kaarlit*, *Mihkel* : *Mihkli* : *Mihklit*, *Pärtel* : *Pärtli* : *Pärtlit*, *Sander* : *Sandri* : *Sandrit*, *Valter* : *Valtri* : *Valtrit*, *Ingel* : *Ingli* : *Ingli*. *e*-ta käänamine *Aksel* : *Aksli*, *Kaarel* : *Kaarli*, *Mihkel* : *Mihkli*, *Pärtel* : *Pärtli*, *Sander* : *Sandri* on olemas juba Wiedemanni XIX saj sõnaraamatus, nimesid *Aleksander*, *Endel*, *Valter* seal veel ei ole. Valter Tauli on käsitluses „Eesti grammatika I“ esitanud *e*-ta käänamise nimede *Kaarel*, *Mihkel*, *Peeter* ja *Sander* puhul, nende kõrval on ta andnud vormid *Aksel* : *Akseli*, *Endel* : *Endeli*, aga *Valter* : *Valteri* = *Valtri*¹².

Selliseid eesnimesid nagu *Ander* ja *Mirtel* võiks käänata pigem *korter*-tüübi järgi (aga kui need levivad, pole ka nende *number*-tüüpi siirdumine võimatu): *Ander* : *Anderi* : *Anderit*, *Mirtel* : *Mirteli* : *Mirtelit*.

Annely

y-ga lõppevatest nimedest on küsitud *Annely* ja *Emily* kohta. Et need on kolmesilbilised, ei saa osastavas lõppu tulla *-d*, vaid *-t*: *Annely* : os *Annelyt* (vrd *Anne-Ly* : os *Anne-Lyd* ja *Annelii* : os *Anneliid*), *Emily* : os *Emilyt*.

Merike

ke-lõpuga nimed *Meelike*, *Merike* ja *Tuulike* on omastavas *se*-lõpulisel: *Meelike* : *Meelikese* : *Meelikest*, *Merike* : *Merikese* : *Merikest*, *Tuulike* : *Tuulikese* : *Tuulikest*.

Toomas

Kaua on tekitanud peamurdmist nimed *Toomas*, *Urmas*, *Joonas* ja *Luukas*¹³.

Wiedemanni sõnaraamatus on nime *Toomas* omastav *Tooma*, ent nimede *Joonas* ja *Luukas* omastavas on rööpvormid: *Joonase* =

¹² V. Tauli, Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala: Soome-Ugri Keelte Instituut, 1972, lk 63.

¹³ H. Saari, Keelehääling. Tallinn: Valgus, 1976, lk 148–150; A. Leosk, Ema-keeleõpetajate (pisi)probleeme. – Nõukogude Õpetaja 7. I 1984.

*Joonakse, Luukase = Luukakse.*¹⁴ Hilisemad grammatikad ja käsiraamatud on need enamasti esitanud tugevneva astmevaheldusega *hammas-tüübi* järgi käänatuna: *Toomas : Tooma : Toomast, Urmas : Urma : Urmast, Joonas : Joonast, Luukas : Luuka : Luukast*¹⁵.

Rahva hulgas on levinud astmevahelduseta käänamine, sedagi pole põhjust veaks pidada¹⁶: *Toomas : Toomase : Toomast, Urmas : Urmase : Urmast, Joonas : Joonase : Joonast, Luukas : Luukase : Luukast*. Ka 2016. aasta alguses ilmunud Maire Raadiku „Õigekirjaspikker. Eesti keele põhireeglite kogumik“ on esitanud rööpvormid: *Urmast : Urma = Urmase*.

Kas 21. detsembrist saab kunagi *toomapäeva* asemel *toomasepäev*, näitab aeg. Loodan, et nii see siiski ei lähe, vaid killuke eesti keele ajalugu jääb selle liitsõnaga alles. Alateema lõpetuseks olgu meelde tuletatud, et helilooja Rudolf Tobias on oma teose pealkirjastanud „Des Jona Sendung“, mis on tõlkes „Joonas läkitus“ (nimi käändub *Joonas : Joonast : Joonast* nagu *Jaana : Jaana : Jaanast*), mitte „Joonase lähetamine“¹⁷.

Mai

Astmevahelduseta ja astmevahelduslike nimede piiril kõigub ka mõni naisenimi. Nimede *Kai* ja *Mai* puhul on varasemad käsitlused¹⁸ toetanud astmevahelduslikke vorme: *Kai : Kaie* (II välde) : *Kaie* (III välde), *Mai : Maie* (II välde) : *Maie* (III välde). Tänapäeval võib sellist käänamist kuulda harilikult üksnes vanemate inimeste suust ja lugeda varasemast ilukirjandusest, üha enam näeb ja kuuleb vorme *Kai : Kai : Kaid* ja *Mai : Mai : Maid*. Neil, kes on harjunud vanema käänamisega, ei maksa oma eelistusest siiski loobuda.

¹⁴ *Urmast* on XX saj nimi, seda Wiedemannilt ei leia.

¹⁵ Vt nt M. Ereht, T. Ereht, K. Ross, Eesti keele käsiraamat, lk 345.

¹⁶ M. Hint, Eesti keele foneetika ja morfoloogia. Süvaõpik. Viies, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Avita, 2004, lk 254.

¹⁷ H. Saari, Keelehääling. Eesti Raadio „Keeleminutid“ 1975–1999. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 806–807.

¹⁸ Nt Küsimusi – vastuseid. – Keel ja Kirjandus 1960, nr 1, lk 54; V. Tauli, Eesti grammatika I, lk 63; H. Saari, Keelehääling, lk 148–150.

Kokkuvõtteks

Eespool esitatud näidetest on märgata, et eesnimede käänamisel on üsna palju valikuvabadust. Kui nime kandja käänamissoov on teada, võib eelistada seda, ent peamine põhimõte olgu, et **käänamine** mahtugu eesti sõnamuutmise raamidesse.

Oma Keel 2016, nr 2